

ABCD

Landstinget i Värmland

Granskningsuppdrag bokslut 2009

Rapport

Offentlig sektor

KPMG AB

2010-03-24

Antal sidor: 26

LIV Bokslut 09 rapport.docx

Innehåll

1.	Inledning	1
1.1	Syfte	1
1.2	Avgränsning	1
1.3	Metod och material	2
2.	Inledning	2
3.	Personalkostnader	2
3.1	Personalkostnadernas sammansättning	2
3.2	Klassificering och rubricering	4
3.3	Jämförelse och rimlighetsbedömning	4
3.3.1	Analys av årets personalkostnader jämfört med budget 2009 och utfall 2008	4
3.3.2	Utveckling lönekostnader	5
3.3.3	Utveckling sociala avgifter, pensionskostnader och övriga personalkostnader	7
3.4	Bedömning av rutiner i samband med bokslut	8
3.5	Sammanfattande bedömning av personalkostnader	8
4.	Materiella anläggningstillgångar	9
4.1	Rutiner för redovisning av materiella anläggningstillgångar	9
4.2	Rutiner för anläggningsregister	10
4.3	Rutin för bedömning av eventuellt nedskrivningsbehov	10
4.4	Avstämning av anläggningsregister mot huvudbok och årsredovisning	11
4.5	Årets investeringar	11
4.6	Årets utranering	12
4.7	Årets försäljningar	12
4.8	Sammanfattande bedömning materiella anläggningstillgångar	12
5.	Pensionsfond	12
5.1	Bakgrund	12
5.1.1	Placeringspolicy	13
5.1.2	Förvaltning	14
5.2	Bokslut 2009	15
5.3	Rutiner	16
5.4	Sammanfattande bedömning av pensionsmedel	17
5.4.1	Synpunkter	17
6.	Pensionsskuld	18

6.1	Bakgrund	18
6.2	Förändringar inom pensionsområdet under senare år	18
6.3	Bokslut 2009	19
6.3.1	Kommentarer	19
6.4	Bedömning av pensionsförpliktelser	20
7.	Interimsfordringar	20
7.1	Bakgrund	20
7.2	Bokslut 2009	21
7.2.1	Kommentarer	21
7.3	Bedömning av interimsfordringar	21
8.	Interimsskulder	22
8.1	Bakgrund	22
8.2	Bokslut 2009	22
8.2.1	Kommentarer	22
8.3	Granskning och bedömning	22

1. Inledning

I samband med tidigare års arbete inom granskningsområdet bokslut och årsredovisning har landstingets revisorer bedömt att vissa balansposter bör omfattas av fördjupad granskning. KPMG har biträtt med denna typ av granskning under perioden 2006 – 2008.

De delar av 2009 års bokslut som omfattats av vår granskning utgörs av:

- **personalkostnader**
- **materiella anläggningstillgångar**
- **aktier och övriga värdepapper (pensionsfond)**
- **pensionsförpliktelser (avsättning och ansvarsförbindelse)**
- **betydande periodiseringsposter**

Granskningen har utförts av godkänd revisor Ylva Ekberg, med ansvar för revision och rapportering av personalkostnader och anläggningstillgångar samt av auktoriserad revisor Anders Naeslund med huvudinriktning på pensionsfond, pensionsförpliktelser och periodiseringsposter.

1.1 Syfte

Granskningen utgår från uppdraget att, inom ramen för överenskommen uppdragsbeskrivning,

- kontrollera att landstingets redovisning av berörda balansposter ger en korrekt och rättvisande bild i bokslut och årsredovisning 2009,
- klarlägga och utifrån god redovisningssed bedöma de principer som ligger till grund för redovisningen av respektive balanspost,
- granska underlagen till respektive balanspost och i tillämpliga delar bedöma dessa utifrån granskningsmålen fullständighet, riktighet, existens, värdering, presentation och åtagande,
- översiktligt följa upp funktionen i de bakomliggande rutinerna till respektive balanspost genom intervjuer med handläggare och vid behov genom stickprov på transaktioner och beräkningar,
- skriftligt och muntligt avrapportera granskningen till revisorerna i landstinget.

1.2 Avgränsning

Granskningen har endast avsett de delar av balansräkningen som redovisats ovan och gäller räkenskapsåret 2009.

Granskningen av årsredovisningen har utförts enbart för de av KPMG granskade balansposterna. Vid granskningen har endast utkast till årsredovisningen varit tillgängligt.

1.3 Metod och material

Arbetet har bestått av genomgång av boksluts- och redovisningsinstruktioner, granskning av bokslutsmaterial samt stickprov på beräkningar och transaktioner liksom uppföljning av i övrigt relevanta rutiner och underlag.

Intervjuer har genomförts med berörda tjänstemän inom landstingets staber.

2. Inledning

3. Personalkostnader

Personalkostnaderna utgör en väsentlig del av Landstingets kostnads massa. Kostnadsposten berör samtliga verksamhetsdelar och omfattar ett antal olika typer av kostnader kopplade till personalen. En dominerande andel av personalkostnaderna rapporteras till bokföringen via förssystem med en stor mängd maskinella beräkningar och bearbetningar utifrån inrapporterade grunddata. Vårt uppdrag innefattar följande punkter:

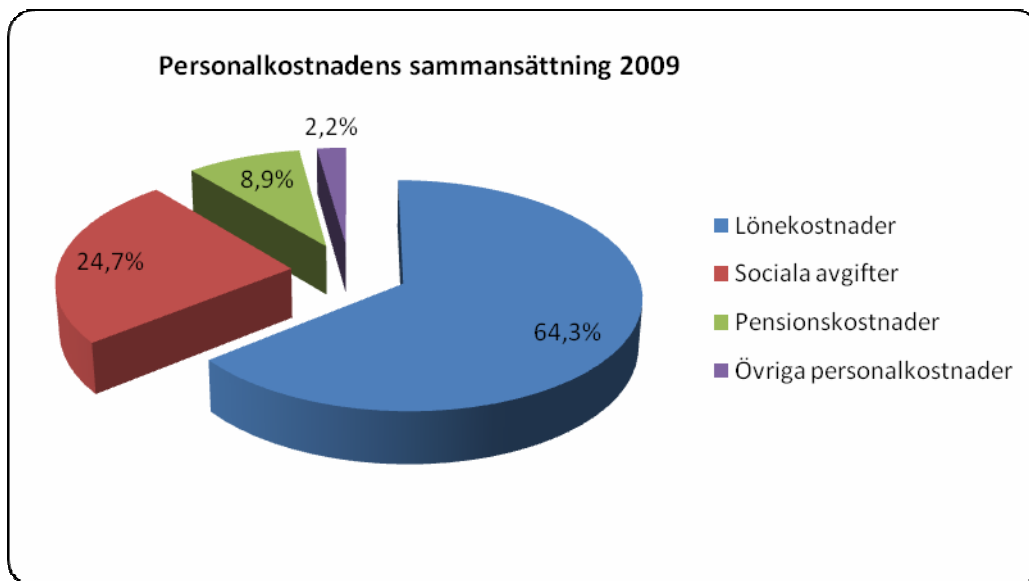
- Uppföljning av underlag till i resultaträkningen redovisade personalkostnader.
- Bedömning av underlagen avseende klassificering och rubriceringen.
- Jämförelse och rimlighetsbedömning av redovisad personalkostnad gentemot budget och föregående år.
- Informationen i årsredovisningens finansiella del granskas avseende redovisning av personalkostnader mot lagstiftning och god sed.
- Bedömning av landstingets rutiner för säkerställande av korrekt redovisning av personalkostnaderna i samband med bokslut avseende periodisering, klassificering samt avstämningar och andra kontroller på personal- och ekonomistaberna.

Granskningen har utförts genom besök hos Landstingets personalavdelning och ekonomistaben. Vi har genom samtal med berörd personal informerat oss om hur rutinerna ser ut och vilka kontroller och bedömningar som utförts i samband med bokslutet.

Vi har med hjälp av Landstingets personal inhämtat underlag i form av rapporter ur Diver och ekonomisystemet. Insamlat material har sedan sammanställts och analyserats av oss.

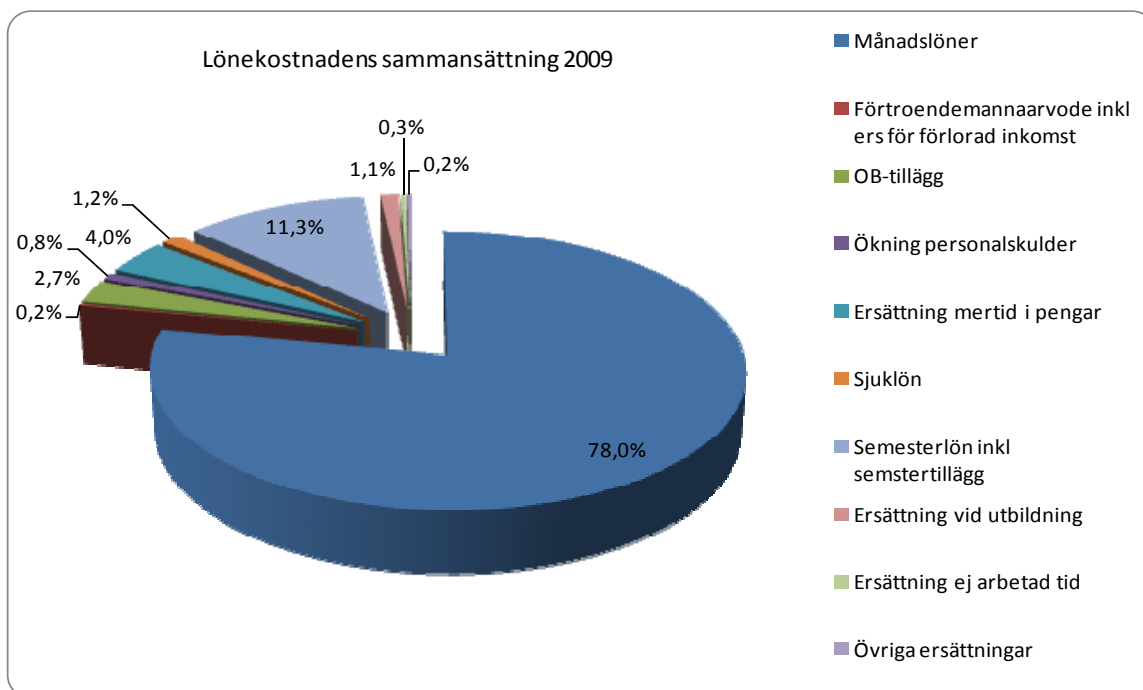
3.1 Personalkostnadernas sammansättning

Personalkostnaderna som belastar 2009 år resultat uppgår till 3 580,2 mkr vilket motsvarar knappt 52 % av landstingets totala kostnads massa. Personalkostnaderna kan fördelas på fyra huvudtyper av kostnader enligt nedanstående diagram, sammansättningen är i princip den samma de senaste tre åren. Uppgifterna är hämtade ur lönesystemet via Diver samt ur ekonomisystemet.

Lönekostnaderna, vilka redovisas mer ingående nedan, utgörs framför allt av månadslöner. I posten sociala avgifter ingår lagstadgade arbetsgivaravgifter men även andra avgifter som till exempel löneskatt på pensionskostnader. Pensionskostnaderna omfattar framför allt premier för pensionsförsäkringar samt förändring av pensionsskuld. Kostnader för inhyrd personal hanteras inte som personalkostnad utan ingår under posten ”Köp av verksamhet” i årsredovisningen.

Den kostnadstyp som benämns lönekostnader kan delas upp i olika delposter där månadslönen är dominerande. Lönekostnadens sammansättning har inte förändrats väsentligt under de senaste åren.

I posten månadslöner ingår även timlöner, bonus- och poänglöner samt chefs- och lönetillägg. Ökning av personalskulder avser årets förändring av skuld för inestående semesterdagar, komptimmar och jourkomptimmar. Ersättning mertid i pengar avser arbetad mertid, övertid och jourtid vilken reglerats i pengar under året.

3.2 Klassificering och rubricering

Utifrån vår analys av i personalkostnaden ingående delar gör vi bedömningen klassificering och rubricering i allt väsentligt överensstämmer med god redovisningssed. Vad gäller kostnad för inhyrd personal skall sådan enligt L-Bas 2005 redovisas under "Köp av verksamhet" och inte som personalkostnad. Denna princip tillämpas också av Landstinget i Värmland. Det är dock av intresse att i uppföljningssyfte ta med kostnaden för inhyrd personal för att få en fullständig och jämförbar bild av kostnaden för att bemanna verksamheten.

3.3 Jämförelse och rimlighetsbedömning

I avsnittet redovisas olika jämförande analyser vilka syftar till att förklara större förändringar mellan åren och möjliggöra en rimlighetsbedömning av årets personalkostnader. Under punkt 3.3.1 presenteras en översiktlig jämförelse av årets utfall gentemot budget och utfall 2008. Avsnitt 3.3.2 redovisar en mer ingående analys av lönekostnadens förändring mellan 2008 och 2009. Slutligen lämnas under punkt 3.3.3 en översikt över utvecklingen av sociala avgifter, pensionskostnader och övriga personalkostnader för åren 2006-2009

3.3.1 Analys av årets personalkostnader jämfört med budget 2009 och utfall 2008

Personalkostnaderna har ökat med 251 mkr jämfört med föregående år och överskrider årets budget med 49 mkr. I tabellen jämförs årets personalkostnader med budet samt 2008 års utfall, belopp i mkr.

<i>Kostnadsslag</i>	<i>Utfall 2009</i>	<i>Budget 2009</i>	<i>Utfall 2008</i>
Lönekostnader	2 336	2 352	2 153
Sociala avgifter	829	909	814
Pensionskostnader	360	299	297
Övriga personalkostnader	55	69	65
Summa	3 580	3 629	3 329

Tabellen visar att ökningen jämfört med föregående år återfinns framför allt vad gäller lönekostnader, +183 mkr. En förklaring som lämnas i årsredovisningen är återtagande av verksamhet och personal från Carema samt att löneöversynen medfört en ökning på ca 4,5 %. Det bör i samman-

hanget även nämnas att det 2008 ingår löneavdrag för hemdatorer med – 8,4 mkr. Motsvarande avdrag för 2009 uppgår endast till – 0,9 mkr.

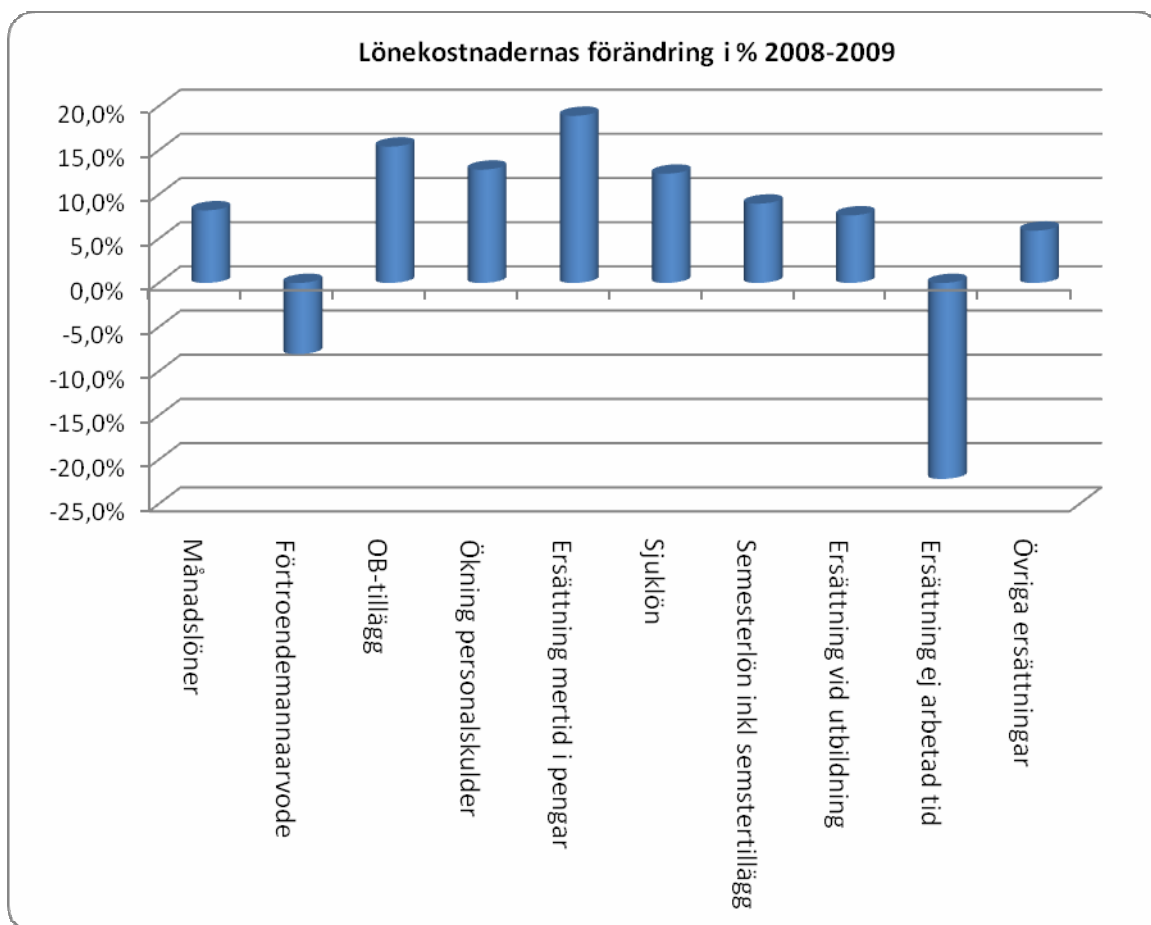
De sociala avgifterna har ökat något jämfört med 2008, + 15 mkr, men har beräknat som andel av lönekostnaderna minskat från 37,8 % till 35,5 %. Minskningen förklaras av att premierna för vissa personalförsäkringar har sänkts kraftigt under 2009. De sänkta avgifterna avspeglas också i att utfallet är 80 mkr under budget.

Pensionskostnaderna har ökat med 63 mkr och en fortsatt ökning förväntas. Utfallet överstiger budget med 61 mkr. En av orsakerna till budgetavvikelsen är att avtalspensioner har betalats ut till ett antal personer som slutat sin anställning under 2009.

3.3.2 Utveckling lönekostnader

Lönekostnaderna år 2009 överstiger 2008 års kostnader med + 183 mkr. Den största delen av ökningen, + 138 mkr, återfinns i gruppen månadslöner. För övriga i lönekostnaden ingående delar fördelar sig ökningen mellan de olika delarna med undantag för förtroendemannaarvode samt ersättning för ej arbetad tid vilka båda visar en minskning jämfört med 2008.

Diagrammet nedan beskriver den procentuella förändringen av lönekostnadens olika delar mellan åren 2008 och 2009.

Gruppen månadslöner, vilken även omfattar timlöner samt bonus- och poänglöner samt chefs- och lönetillägg har ökat med 8,2 %. Den förklaring som lämnas i årsredovisningen är dels en genomsnittlig löneökning på 4,5 % och dels återtagande av verksamhet och personal från Carema. Vid vår granskning har det inte framkommit något som påvisar att lämnade förklaringar är orimliga.

Förtroendemannaarvoden inklusive ersättning för förlorad arbetsinkomst har minskat med 8,0 %. Kostnadsposten är relativt liten och minskningen motsvarar 0,4 mkr. Ingen mer detaljerad analys har genomförts av dessa arvoden och ersättningar.

Kostnaden för ob-tillägg har ökat med 15,4 % vilket motsvarar 8,6 mkr. Ökningen är sannolikt kopplad till att ob-ersättningen höjdes i mitten av 2008. Viss inverkan har även det kökorningsprojekt som genomförts under 2009. Ersättningen varierar också naturligt mellan åren beroende på i vilken omfattning helgdagar infaller måndag – fredag.

Årets förändring av skuld till personalen för inestående semester, komp- och jourtid innebär ökning som är 12,8 % eller + 2,2 mkr jämfört med förändringen mellan 2007 och 2008. Skuldökningen innebär en kostnad för 2009 på + 19,3 mkr fördelat på ökning av skuld avseende semester + 10,4 mkr, komptid + 1,8 mkr och jourtid + 7,1 mkr. Som ett led i vår granskning har vi analyserat skuldlistan per 2009-12-31. Vi kan då konstatera att total skuld till personalen upp-

går till 337,6 mkr. Störst procentuell ökning återfinns hos jourskulden vilken ökat från 67,0 mkr till 77,3 mkr eller 15,4 %. En sammanställning av vår analys av skuldlistan finns tillsammans med kommentarer i bilaga 1.

Ersättning av mertid i pengar avser inarbetade komp- och jourtimmar som reglerats i pengar under året. Kostnadsökningen på 18,9 % motsvarar 14,8 mkr.

Sjuklönekostnaden har ökat med 12,4 % eller 3,0 mkr mellan 2008 och 2009.

Kostnaden för semesterlön inklusive semestertillägg har ökat med 21,8 mkr eller 9,0 %. Sjuklönenens storlek i förhållande till posten "månadslöner" är i stort sett densamma, ca 14,5 %, för båda åren.

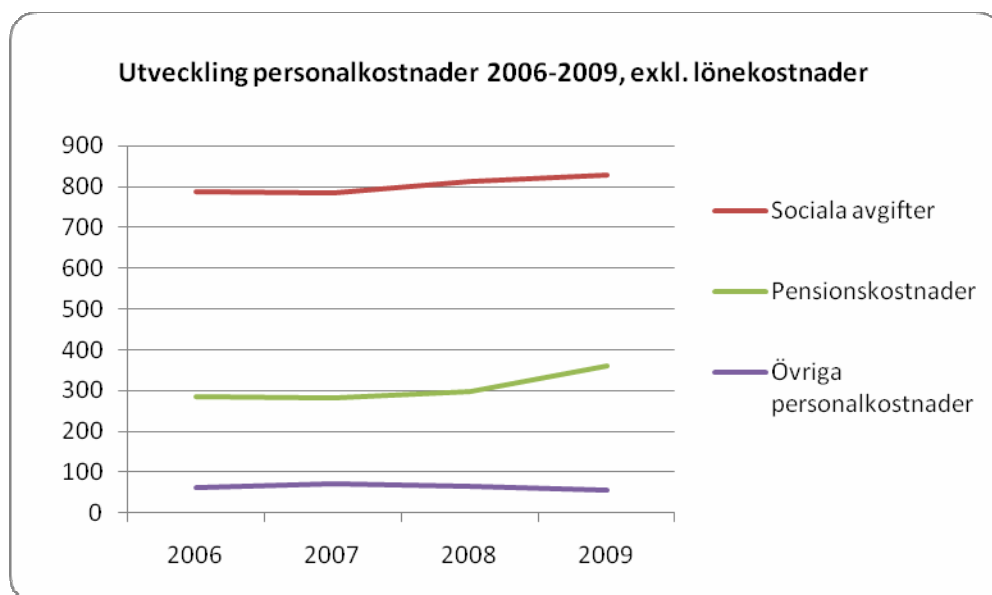
Summan ersättningar vid utbildning har ökat med 7,6 % vilket motsvarar 1,8 mkr.

Kostnaden för ersättningar för ej arbetad tid har minskat kraftigt från 2008. Minskningen på 22,2 % eller 2,2 mkr kan sättas i samband med den omstrukturering som skedde i östra och sydvästra Värmland under 2008 då avgångsersättningar utgick till uppsagd personal.

Förändringen i övriga ersättningar motsvarar 0,3 mkr och har inte analyserats av oss.

3.3.3 Utveckling sociala avgifter, pensionskostnader och övriga personalkostnader

Sociala avgifter, pensionskostnader och övriga personalkostnader har analyserat på en mer översiktlig nivå. I diagrammet nedan visas utvecklingen för sociala avgifter, pensionskostnader samt övriga personalkostnader för åren 2006 till 2009.

Landstingets kostnad för sociala avgifter har ökat från 788 mkr 2006 till 829 mkr 2009, en ökning på 5,2 %. Ställt i relation till lönekostnaderna har de sociala avgifterna för varje år minskat, från 38,9 % 2006 till 35,5 % 2009. Den största förändringen finns mellan 2008 och 2009 då de sociala

avgifterna sjönk från 37,8 % till 35,5 %. Den huvudsakliga orsaken till minskningen är att premierna för avgiftsbefrielseförsäkringen och avtalsgruppförsäkringen hos AFA (AGS-KL) sänkts kraftigt. Enligt uppgift i årsredovisningen för 2009 utgör den sänkningen en kostnadsminskning på 32 mkr. Räknat i % på lönekostnaden medför de sänkta premierna en minskning om 1,3 %.

För redovisad treårsperiod har pensionskostnaderna ökat med 74,2 mkr vilket motsvarar 25,9%. Den kraftiga ökningen beror på att stora åldersgrupper pensionerats i kombination med att pension intjänad före år 1998 inte kostnadsförts vid intjänandet utan belastar resultatet vid utbetalningstillfället. Principen är ändrad och kostnadsbelastningen sker nu i takt med intjänandet. Pensionskostnaderna förväntas dock fortsätta öka även kommande år till följd av att fler årskullar av personer med intjänad ej kostnadsförd pension återstår.

Posten övriga personalkostnader ligger relativt konstant över perioden med en minskning på totalt 7 mkr.

3.4 **Bedömning av rutiner i samband med bokslut**

Personalkostnaden är till stor del uppbyggd av belopp som genereras och beräknas av lönesystemet. Lönesystemet administreras av en extern konsult, Aditro, som i samband med bokslutet gör vissa körningar och skickar rapporter till Landstingets personal- och ekonomistaber.

Den egna personalen gör ett antal rimlighetsbedömningar men utför inte någon mer djupgående analys av rapporterade värden. De kontroller som utförs idag är, enligt vår bedömning, inte tillräckliga för att säkerställa att redovisade värden är korrekta. Detta aktualiserades i samband med bokslutsarbetet då storleken på personalskulden enligt lista från Aditro ifrågasattes. Man gjorde dock bedömningen att redovisade belopp var rimliga utifrån de personalförändringar som genomförts under året. I samband med en helt annan kontroll upptäcktes sedan av en slump att väsentliga avvikelser fanns mellan landstingets egna uppföljningsrapporter och lista från Aditro. Den utredning som med anledning av dessa avvikelser genomfördes kunde påvisa att skuldlistan från Aditro var ofullständig och korrigering i bokslutet gjordes med ca 18 mkr.

3.5 **Sammanfattande bedömning av personalkostnader**

I vår granskning har vi identifierat och specificerat de väsentliga delar som utgör landstingets personalkostnader. Vi har, utifrån jämförande analyser, utfört en översiktlig rimlighetsbedömning av kostnaderna 2009. Vår bedömning är att redovisade personalkostnader är rimliga och att större avvikelser från föregående år och budget kan förklaras.

Klassificering och presentation av personalrelaterade kostnader i årsredovisning följer, enligt vår bedömning, god redovisningssed och de rekommendationer som lämnas av bland annat RKR.

Vad gäller systematiskt genomförda kontroller av uppgifter från försystem vill vi återigen påtala vikten av att landstingets egen personal utför mer omfattande kontroller för att verifiera bokföringsunderlagets fullständighet och riktighet. Denna kontroll bör utföras på en sådan nivå att en rimlighetsbedömning av förändringar från tidigare perioder är möjlig att göra och att förändringar mellan åren med stor tillförlitlighet kan förklaras.

4. Materiella anläggningstillgångar

Anläggningstillgångar utgörs av tillgångar avsedda för stadigvarande nyttjande i verksamheten, med ett värde som förbrukas under en längre tidsperiod och vars anskaffningsutgift överstiger en viss storlek. Tillgångar som klassificeras som anläggningstillgångar får inte kostnadsföras direkt utan skall hanteras som investeringar vilket innebär att kostnaden fördelas ut över tillgångens beräknade livslängd. Det finns tre typer av anläggningstillgångar, immateriella, materiella och finansiella. De materiella anläggningstillgångarna kan delas upp i två huvuddelar; byggnader och mark samt maskiner och inventarier.

Det är av stor vikt att konsekvent tillämpa fastställda rutiner för redovisning och värdering av anläggningstillgångar för att ge en rättvisande och över tiden jämförbar bild av landstingets resultat och ställning. Det faktum att landstinget står inför omfattande investeringar under kommande år förstärker ytterligare vikten av att ha tydliga och förankrade riktlinjer och principer för hur investeringar hanteras.

Under 2009 har ett regelverk för investeringsredovisning arbetats fram. Regelverket utgår från rekommendation 11.1 Materiella anläggningstillgångar som Rådet för kommunal redovisning (RKR) tagit fram. Regelverket hänvisar också till det av Landstingsförbundet utgivna dokumentet "Gränsdragning byggnader utrustning/ inredning" från 1998.

I detta avsnitt redovisas vår granskning avseende materiella anläggningstillgångar. Uppdraget omfattar följande delar:

- Uppföljning av eventuella förändringar i rutinen för redovisning av anläggningstillgångar såsom klassificering, avskrivningsprinciper samt gränsdragning mot reparationer och underhåll.
- Uppföljning av eventuella förändringar i rutiner för anläggningsregister vad gäller nyregistrering, utrangering och avstämning.
- Uppföljning av rutin för bedömning av eventuella nedskrivningsbehov på anläggningar.
- Kontroll av landstingets avstämning av anläggningsregister gentemot huvudbok och årsredovisning.
- Stickprovsmässig kontroll av nya anläggningar mot underlag i form av faktura, avtal eller annat underlag i syfte att verifiera klassificering mm.
- Granskning av information avseende materiella anläggningstillgångar i årsredovisningen.

4.1 Rutiner för redovisning av materiella anläggningstillgångar

I det regelverk för investeringsredovisning som upprättats av landstingets ekonomistab tydliggörs landstingets syn på vad som utgör materiell anläggningstillgång. Nedanstående punkter, som är hämtade ur ovan nämnt regelverk, beskriver några centrala riktlinjer.

- Anskaffning av tillgång med viss varaktighet och visst väsentlighetsvärde skall redovisas som investering och får inte kostnadsföras omgående.
- Maskiner och inventarier med en beräknad livslängd på tre år eller mer samt ett värde som motsvarar minst ett halvt prisbasbelopp skall redovisas som anläggningstillgång.
- Anskaffning och standardförbättring av fastigheter skall aktiveras som anläggnings-tillgång.
- Utgifter för standardförbättringar och verksamhetsanpassningar bör om beloppet understiger fem prisbasbelopp kostnadsföras som underhåll.
- Konstverk skall kostnadsföras direkt.
- Redovisning sker brutto vilket innebär att anskaffningsvärden och ackumulerade avskrivningar redovisas på två olika konton.
- Tillgångar som är helt avskrivna men fortfarande finns kvar i verksamheten bör ligga kvar i anläggningsregister och huvudbok till de säljs eller utangeras.

Det nu framtagna regelverket skiljer sig inte i något väsentligt avseende från den praktiska tillämpningen som beskrevs i vår granskningsrapport avseende bokslutet 2008. Det tydliggör dock vilka principer som skall tillämpas och är till stöd i gränsdragningsbedömningar.

4.2 Rutiner för anläggningsregister

Anläggningsregistret hålls uppdaterat av ekonomistaben utifrån de uppgifter som rapporteras in från verksamheterna. I ”Regelverk för investeringsredovisning” anges inventering av anläggningstillgångarna skall göras en gång per år. I samband med inventering skall förutom verifiering av tillgångens existens även en bedömning av dess bokförda värde göras. Ansvar för inventeringen ligger hos respektive verksamhet. Enligt uppgift från ekonomistabspersonal har inventering genomförts under 2009.

Respektive verksamhet ansvarar för att rapportera in förändringar i anläggningsbeståndet till ekonomistaben. Ekonomistaben är sedan ansvarig för att anläggningsregistret uppdateras.

4.3 Rutin för bedömning av eventuellt nedskrivningsbehov

Landstingets syn på när nedskrivning av materiell anläggningstillgång skall göras har dokumenterats och tydliggjorts i ”Regelverk för investeringsredovisning”. Där anges att en anläggningstillgång som på balansdagen har ett värde som är betydligt lägre än det bokförda värdet skall skrivas ned till det bedömda värdet. Vid bedömning av en anläggningens värde skall utgångspunkten vara den nytta eller potential som tillgången har i verksamheten. Vi delar regelverkets syn på att en bedömning utifrån marknadsvärde eller avkastningsvärde oftast inte är relevant när det gäller landstingets anläggningar.

4.4 Avstämning av anläggningsregister mot huvudbok och årsredovisning

Följande värden finns upptagna i huvudboken per 2009-12-31, belopp i mkr.

Mark och byggnader:

<i>Mark och byggnader</i>	<i>Mark</i>	<i>Byggnader</i>	<i>Pågående anläggningar</i>	<i>Totalt</i>
Ack anskaffningsvärde	13,3	2 455,8	757,8	3 226,9
Ack avskrivningar	-	-1 138,4	-	-1 138,4
Bokfört restvärde	13,3	1 317,4	757,8	2 088,5

Enligt anläggningsregistret är ackumulerat anskaffningsvärde på byggnader 2 457,5 mkr, dvs 1,7 mkr högre än bokfört belopp. Enligt ansvarig person på ekonomistaben har denna avstämningsdifferens följt med sedan förra året. Enligt uppgift skall det huvudbokens belopp som är det korrekta.

I årsredovisningen redovisas ackumulerade anskaffningsvärden och värdeminskningssavdrag, förändringar under året samt ackumulerade bruttovärden vid årets utgång. Redovisade värden överensstämmer med huvudboken.

Ovan nämnd avstämningsdifferens bör utredas och justering bör ske där felet finns. I övrigt har inget anmärkningsvärt noterats när det gäller avstämningen mellan de olika systemen och årsredovisningen.

Maskiner och inventarier:

<i>Maskiner och inventarier</i>	<i>Medicin-</i>					<i>Inv i Maskiner</i>			<i>Pågående investeringar</i>	<i>Totalt</i>
	<i>IT-utrustning</i>	<i>teknisk utrustning</i>	<i>Byggnadsinventarier</i>	<i>Transportmedel</i>	<i>Förbättringsutgifter</i>	<i>annans fastighet</i>	<i>och inventarier</i>			
Ack ansk.värde	390,7	715,0	16,2	70,3	7,3	5,8	219,5	14,2	1 439,0	
Ack avskrivning	-354,0	-490,7	-8,6	-56,4	-6,9	-4,7	-156,1	0	-1 077,4	
Bokfört restvärde	36,7	224,3	7,6	13,9	0,4	1,1	63,4	14,2	361,6	

Maskiner och inventarier redovisas i årsredovisningen på samma sätt som byggnader och mark. Årsredovisningens belopp överensstämmer med huvudboken. Huvudboken överensstämmer med anläggningsregistret.

4.5 Årets investeringar

Årets investeringar i materiella anläggningstillgångar uppgår till totalt 631,6 mkr varav 495,1 avser byggnader och mark. Resterande 136,5 mkr avser inventarier. De stora investeringsprojekt

som pågår avser framförallt byggnationer vid CSK. Pågående investeringar på balansdagen uppgår totalt till 772,0 mkr. Stickprovskontroll vad gäller pågående investeringar samt under året aktiverade anläggningar har utförts mot underlag motsvarande 319,8 mkr. Kontrollen har gjorts med avseende på aktiverbarhet, projekttillhörighet och att utgiften belastar rätt år. Inget anmärkningsvärt har noterats vid denna kontroll.

4.6 Årets utrangering

I samband med den inventering som utförts under 2009 identifierades ett antal anläggningar vilka inte längre nyttjades i verksamheten. Dessa anläggningar hade ett ackumulerat anskaffningsvärde om 32,0 mkr. Ackumulerade avskrivningar uppgick till 11,3 mkr vilket innebär att kvarvarande restvärde för dessa fastigheter vid utrangeringstillfället var 20,7 mkr. Detta belopp har belastat 2009 års resultat. Utrangeringarna har hanterats på ett redovisningsmässigt korrekt vis.

4.7 Årets försäljningar

Årets försäljning av fastigheter avser hus 5 och hus 6 i Säffle. Totalt bokfört restvärde för dessa anläggningar uppgick vid försäljningstidpunkten till 2,6 mkr. Då försäljningslikviden uppgick till 1 kr uppstod en realisationsförlust på 2,6 mkr vilken belastar årets resultat. Ytterligare två anläggningar har avyttrats till ett totalt pris på 0,9 mkr. Dessa anläggningar var fullt avskrivna varför hela summan utgör en realisationsvinst att tillgodoräkna 2009 års resultat.

4.8 Sammanfattande bedömning materiella anläggningstillgångar

Vi har vid vår granskning inte noterat några väsentliga förändringar i de rutiner som dokumenterades och granskades i vår granskning av bokslutet 2008. Däremot har en mer detaljerad dokumentation av vilket regelverk som gäller för landstinget i Värmland upprättats. Enligt vår bedömning följer regelverket de föreskrifter och rekommendationer som lämnats av RKR.

Utifrån samtal med personal på ekonomistaben är vår uppfattning att man också under 2009 har strukturerat arbetet med anläggningstillgångar vad gäller inventering och utrangering. Det nya regelverket förtydligar också hur man skall bedöma värdet av en anläggning för att på sätt kunna identifiera eventuella nedskrivningsbehov.

Den avstämningsdifferens som finns mellan huvudboken och anläggningsregistret vad gäller byggnader och mark bör utredas och korrigeras. I övrigt har samtliga våra kontroller utförts utan anmärkning.

5. Pensionsfond

5.1 Bakgrund

Landstingets pensionsförpliktelser i form av pensionsskuld och pensionsåtagande uppgår till mycket betydande belopp och utbetalningen av de intjänade pensionerna kommer att pågå under en lång följd av år. I avsikt att säkra de likvida resurser som framtida utbetalningarna kräver har landstinget beslutat om avsättning av medel till en särskild pensionsfond.

De avsatta medlen har avskilts i egen kapitalförvaltning med av fullmäktige beslutade riktlinjer för placeringarna. Redan under slutet av 2008 påbörjades placeringar hos **Agentia Investment**

Management AB och det tidigare förvaltningsavtalet med **SEB Asset Management** avslutades under 2009.

Totalt har fonden tillförts 685 Mkr varav under 2009 har inbetalats 140 Mkr.

Landstingets finansiella mål för pensionsmedelsförvaltningen är att årligen avsätta medel motsvarande pensionsskuldens ökning. Eftersom skulden ökade med 175,7 Mkr under året har det finansiella målet för pensionsmedelsförvaltningen inte uppnåtts för 2009.

Enligt uppgift under granskningen kommer det felande beloppet, 35,7 Mkr, att tillföras i pensionsmedelsförvaltningen under 2010 med hänsyn bl a till likviditetsaspekter och marknadssituation.

5.1.1 Placeringspolicy

Under 2008 beslutades en ny placeringspolicy för landstinget. I korthet anger denna följande placeringsinriktning på värdepappersportföljen:

Tillgångsslag/andel i procent				Andel
	Min	Normal	max	09-12-31
Räntor och alternativa tillgångar	20	40	60	39
Svenska räntebärande papper	0	20	40	11
Alternativa tillgångar	0	20	40	28
Aktier	40	60	80	61
Svenska aktier	0	25	60	26
Utländska aktier ex tillväxtmarknader	0	25	60	26
Tillväxtmarknader	0	10	30	9

Målet för förvaltningen är att uppnå ”en god avkastning med betryggande säkerhet” och grundläggande principer är enligt placeringspolicyn - helhetsansvar, matchning, diversifiering och långsiktighet.

Den nya policyn innebär placeringsmässigt att en ökad andel aktier, upp till 80 %, tillåts i den totala portföljen. Tidigare kunde maximalt 50 % av värdepappersportföljen utgöras av aktier och aktierelaterade värdepapper, varav hälften fick vara utländska aktieposter.

Inom gruppen alternativa tillgångar ingår placeringar som normalt visar en låg korrelation med aktieplaceringar som fastigheter och råvaror samt vissa typer av fonder med absolut avkastning.

Placeringspolicyen innehåller förutom riktlinjer för fördelningen mellan tillgångsslag, en beskrivning av organisationen och ansvarfördelningen avseende pensionsmedelsförvaltningen liksom riktlinjer för acceptans av motparter och tillgångsslag. Dokumentet berör även etiska aspekter och rapporteringsföreskrifter.

5.1.2 Förvaltning

Redan under slutet av 2008 placerade landstinget sammanlagt 75 Mkr i fonder som förvaltas av Agentia Investment Management och under 2009 avslutas helt det tidigare samarbetet med SEB, vilket inleddes 1998.

Detta innebär konkret att samtliga tillgångar som placerats av SEB och som vid ingången av året hade ett marknadsvärde på 506,2 Mkr, realiserats under slutet av sommaren 2009 och placeras i nya tillgångsslag. Resultatmässigt innebär detta att realisationsvinster och förluster redovisas från SEB, med ett nettobelopp på 41,0 Mkr för 2009.

Placeringsmässigt innebär den nya inriktningen att landstinget gått från principen att huvudsakligen äga egna aktier och obligationer till att placera sina pensionsmedel i fonder hos olika fondförvaltare, d v s tillämpa en "fond i fond" princip. De fonder landstinget placerar i kan innehålla fondandelar i ytterligare fonder.

5.2 Bokslut 2009

Nedan redovisas portföljens värden 2009-12-31

<i>Värdepapper</i> <i>tkr</i>	<i>Anskaffningsvärde</i>		<i>Marknadsvärde</i>		<i>Över/undervärde</i>	
	2009	2008	2009	2008	2009	2008
Sv aktier, direkt ägda		145,4		99,7		-45,8
SEB Global		29,1		22,0		-7,1
Agenta						
Svenska Aktier	190,0		203,4		13,4	
SGP OMX30 obl.	5,0		5,0		0	
SGP OMX30 obl.	5,0		5,0		0	
SGP Europa	5,0		5,0		0	
Agenta Global	192,4	45,0	212,2	45,4	19,8	0,4
Barings Global	32,5		33,1		0,6	
Skagen Kontiki	32,5		33,4		0,9	
Kommuninvest BRIC	10,0		10,0		0	
Summa aktier	472,4	219,5	507,1	167,0	34,7	-52,5
Räntebärande värde- papper direkt ägda		382,2		384,6		2,4
Agenta Sv räntor	91,3		92,7		1,4	
Summa räntor	91,3	382,2	92,7	384,6	1,4	2,4
Agenta Hedgefond	220,0	30,0	226,4	30,0	6,4	0
Strategi Råvaror	5,0		5,0		0	
Råvaruobligation	5,0		5,0		0	
Kommuninvest Energi	5,0		5,0		0	
Summa alternativ	235,0	30	241,4	30	6,4	0
Summa portfölj	798,8	631,7	841,2	581,6	42,4	-50,1

Det bokförda värdet utgör 798,8 Mkr (579,2 Mkr), d v s anskaffningsvärdet på portföljen exklusive övervärden på 42,4 Mkr. Föregående år förelåg som en konsekvens av finanskrisen ett undervärde på 50,1 Mkr.

Gruppen svenska aktier utgörs i det väsentliga av Agentas fond Svenska Aktier med ett marknadsvärde på 203,4 Mkr. Övervärdet på 13,4 Mkr har uppstått efter 31 augusti då första förvärvet av andelar i fonden gjordes.

Inom gruppen utländska aktier återfinns Agentas Globala Aktier med ett värde på 212,2 Mkr. Huvuddelen av investeringen har även här tillkommit efter 31 augusti. Fonderna Skagen Kon-Tiki och Barings Global investerar i första hand i sk tillväxtmarknader.

Placeringar i räntebärande värdepapper görs via Agentas räntefond med ett värde på 92,7 Mkr med exponering mot den svenska räntemarknaden.

Även alternativa placeringar domineras av en större placering hos Agentas Hedgefonden fördelar förvaltningsmandat till externa hedgefonder både i Sverige och internationellt.

Efter bytet av förvaltningsinriktning under året lämnas ingen sammanhållen avkastningsredovisning för hela 2009 av någon av de berörda parterna SEB och Agentas. Portföljen har dock påverkats mycket positivt av den återhämtning som skett på de finansiella marknaderna under 2009. I landstingets årsredovisning anges den totala avkastningen till 15,1 % för pensionsmedelsförvaltningen.

5.3 Rutiner

I landstingets finanspolicy och i placeringspolicyen för pensionsmedel beskrivs ansvarsområden för styrelsen och ekonomichefen. I praktiken sköts dock de dagliga rutinerna med koppling till pensionsfonden i allt väsentligt och som tidigare av landstingets finanschef.

Personliga eller telefonmöten hålls med Agentas månadsvis för uppföljning av marknadsutveckling och framtida placeringsinriktning.

Avräkningsnotor och andra transaktionsunderlag erhålls kontinuerligt från respektive förvaltare och bokförs löpande. Redovisningen följer Rådet för Kommunal Redovisnings rekommendationer. Dessa innebär att värdestegringen på placeringar bokförs först i samband med att de realiserats i samband med försäljning.

Eftersom den nya placeringsinriktningen kan förväntas innebära att betydligt färre transaktioner kommer att genomföras kommer detta att innebära en redovisningsmässigt mer oregelbunden redovisning av intäkterna från förvaltningen. I och med detta ökar betydelsen av en tydlig rapportering av förvaltningens utveckling med kompletterande uppgifter i bl a årsredovisningen.

Den tidigare förda värdepappersreskontran har efter bytet av placeringsinriktning avvecklats eftersom antalet transaktioner blivit avsevärt färre.

Formerna för rapportering av pensionsmedelsförvaltningen till ekonomichef och styrelse var vid granskningen inte helt klargjorda och årsrapportering för 2009 inte lämnad. Vi vill i detta sammanhang framhålla att rapporteringen bör innehålla en redogörelse för förvaltningskostnaderna för respektive fond, även om denna kostnad avräknats andelsvärdet.

5.4 Sammanfattande bedömning av pensionsmedel

- Vid granskningen har den ansvariga tjänstemannen intervjuats om rutiner m m.
- Månadsrapportering per 2009-12-31 från respektive förvaltare har stämts av mot landstingets redovisning och bokslutsdokumentation.
- Informationen i årsredovisningen avseende pensionsfonden har granskats.
- Placeringarnas överensstämmelse med finanspolicyn har prövats.

Vår granskning tyder på en korrekt redovisning i såväl bokföring som årsredovisning. Vi bedömer vidare att redovisningen ger en rättvisande bild av väsentliga förhållanden beträffande resultat och ställning för pensionsfonden. Redovisningen följer också den av Rådet för kommunal redovisning rekommenderade metoden.

Placeringarna är vid årets utgång i överensstämmelse med landstingets nya placeringspolicy avseende placeringsstruktur.

5.4.1 Synpunkter

Vår granskning har haft huvudinriktning på den information som lämnas i landstingets bokslut avseende pensionsfonden. Vi har dock i samband med granskningen gjort några noteringar med koppling till de berörda rutinerna.

- Rutinen handläggs som tidigare i allt väsentligt av en ensam tjänsteman. Även om det i policydokumenten återfinns beskrivningar av ansvarsområden för styrelsen och ekonomichefen rekommenderar vi att rutinerna för löpande handläggning av pensionsmedelsförvaltningen dokumenteras skriftligt. Detta bl a eftersom det praktiska arbetet till stor del utförs av en person vars ansvar inte är beskrivet i policydokumenten. Viktiga delar som bör inkluderas är rutinen för att lämna köp- och säljuppdrag till förvaltarna samt säkerställande av konton för insättning av likvider till landstinget.
- Vi har även noterat att landstinget inte har något skriftligt avtal med Agentia. Bolaget fungerar dels som förvaltare av de största placeringarna, men utgör i praktiken även landstingets huvudsakliga rådgivare för pensionsmedelsförvaltningen. Detta väsentliga åtagande bör enligt vår mening vara reglerat i ett skriftligt avtal.
- Slutligen framkom vid granskningen att beslutet att anlita Agentia inte föregicks av något upphandlingsförfarande enligt LOU, då den berörda tjänsten har bedömts vara av finansiell natur. Eftersom tjänsten även innefattar en inte oväsentlig del rådgivning rekommenderar vi att landstinget utreder upphandlingsfrågan närmare.

6. Pensionsskuld

6.1 Bakgrund

Den dominerande posten i landstingets verksamhetskostnader är personalrelaterade i form av löner, sociala avgifter och pensioner.

Fram till 1998, då en ny lagstiftning trädde i kraft, kostnads- och skuldfördes intjänade pensioner fortlöpande i redovisningen. Den nya lagen innebar emellertid att de t o m 1997 intjänade pensionerna skulle lyftas ur balansräkningen och därmed redovisas som en ansvarsförbindelse. Den resultateffekt som de successivt kostnadsförda pensionerna hade haft på eget kapital neutraliserades eftersom eget kapital ökades motsvarande den borttagna pensionsavsättningen.

De från 1998 intjänade pensionerna, då också ett nytt pensionsavtal började gälla, har dock i motsats till ovanstående pensioner, belastats landstingets resultat i form av en pensionsavsättning för den s k kompletterande ålderspensionen och premier för individuella pensioner, där den anställda själv väljer placeringsform.

Detta innebär alltså att personalens intjänade pensioner fram till 1998 redovisas i landstingets årsredovisning som en beloppsmässigt mycket väsentlig ansvarsförbindelse (inom linjen). Redovisningssättet är helt enligt den gällande lagstiftningen på området, vilken inte medger annan redovisningsmetod. Intjänade pensioner från 1998 återfinns som en avsättning i balansräkningen för den kompletterande ålderspensionen och som en premieskuld för de individuella pensioner som intjänats under det avslutade räkenskapsåret.

Det bör även nämnas att det också kan förekomma individuella pensionsöverenskommelser som inte träffats inom ramen för de ovan beskrivna avtalspensionerna.

6.2 Förändringar inom pensionsområdet under senare år

Från 2006 gäller ett nytt pensionsavtal (KAP-KL). I det väsentliga följer detta till sin konstruktion det tidigare avtalet med en avgiftsbestämd individuell del och en förmånsbestämd del, vilka redovisas på samma sätt som tidigare samt med bibehållande av de som ansvarsförbindelse redovisade pensionerna intjänade före 1998.

Under 2007 avslutade SKL en översyn av beräkningsgrunderna för pensionsskulden. Bakgrunden till detta arbete var bl a det nya pensionsavtalet 2006 men det hade även att ansetts vara av värde att fastställa gemensamma beräkningsrutiner, eftersom det finns flera administratörer inom pensionsområdet vilka har använt något olika tekniska beräkningssätt för pensionsskulden.

Den nya beräkningsmetoden som tillämpats fr o m 2007 har fått beteckningen RIPS 07 (Riktlinjer för beräkning av pensionsskuld.) Rådet för kommunal redovisning beslutade i december 2007 att RIPS skall anses vara god redovisningssed för kommuner och landsting.

Redan under 2008 har SKL uppmanat regeringen att tillsätta en utredning om förutsättningarna för den kommunala pensionsredovisningen.

6.3 Bokslut 2009

<i>Ansvarförbindelse Mkr</i>	2009	2008
Beräkning av KPA Pension	4 202,9	4 101,5
Åtaganden för individuella avtal	1,6	6,0
Summa pensionsförpliktelser	4 204,5	4 107,5
Löneskatt	1 020,0	995,0
Summa ansvarförbindelse inkl löneskatt	5 224,5	5 096,5

<i>Pensionsavsättning Mkr</i>	2009	2008
Beräkning av KPA Pension	807,3	666,7
Avtalspensioner 2009	2,2	
Löneskatt	196,4	161,7
Summa avsättning inkl löneskatt	1 005,9	828,4

<i>Övriga balansposter Mkr</i>	2009	2008
Skuld för premier individuell pension 2009	98,3	90,0
Löneskatt	23,9	21,8
Summa skuld individuell pension	122,2	111,8

6.3.1 Kommentarer

Den redovisade pensionskostnaden utgör 360,2 Mkr (297 Mkr) exklusive löneskatt. Förutom utbetalningar och skuldförändring ingår kostnaden för tillkommande avtalspensioneringar under 2009 med ca 34,4 Mkr.

Beräkningarna omfattar 26 557 (26 073) personer. Av KPA Pension angiven aktualiseringsgrad utgör 88,0 % (86,8) %. För aktualiserade åtaganden är den pensionsgrundande tiden utredd, för övriga uppskattas denna tid.

Utbetalda pensioner under året utgör 166,1 Mkr varav 140,3 Mkr avser intjänade pensioner före 1998 som enligt gällande redovisningsprinciper upptagits som ansvarförbindelse och därmed kostnadsförts vid utbetalningen.

Enligt redovisningsrekommendationen för pensioner redovisas 51,4 Mkr av skuldförändringen som räntekostnad.

Den av KPA Pension beräknade pensionsavsättningen ovan på 807,3 Mkr innehåller förutom ordinarie avtalspensioner även åtaganden till följd av överenskommelser om särskilda avtalspensioner och visstidspensioner med 40,7 Mkr.

Dessa åtaganden avser såväl uppgörelser med anställd personal som pensionsförpliktelser gentemot politiker. De belopp som intas i bokslutet avser de åtaganden där utbetalningar är för handen. I de fall då en förpliktelse föreligger men denna villkorats med hänsyn till andra inkomster hos den berörda personen och någon utbetalning därmed inte aktualiserats, så görs ingen pensionsavsättning i bokslutet. Information för beräkning av dessa åtaganden är dock lämnad KPA Pension.

Vid tidigare granskning har vi kunnat ta del av en upprättad långtidsberäkning för landstingets pensionsåtagande. Av denna framgår att såväl kostnaden som likviditetsbelastningen ökar väsentligt redan under kommande 10-årsperiod.

6.4 Bedömning av pensionsförpliktelser

- Bokslutsposter har följts upp och diskuterats med landstingets redovisningschef utifrån befintlig dokumentation och redovisningsrekommendationerna på området.
- Pensionshandläggare har intervjuats avseende rutiner för inrapportering av pensionsgrundande arbetstid och ersättningar m m.
- Pensionsförpliktelser, såväl skuldförda som ansvarsförbindelser har stämts av mot beräkningar från KPA Pension.
- Vid uppföljning av den bokförda premieskulden på 98,4 Mkr för 2009 års individuella pensioner mot den under 2010 fakturerade faktiska premiekostnaden på 102,2 Mkr konstateras en avvikelse på 4,7 Mkr inklusive löneskatt.

Vår granskning tyder på en i allt väsentligt korrekt redovisning i såväl bokföring som årsredovisning. Vi bedömer vidare att årsredovisningen ger en rättvisande bild av väsentliga förhållanden beträffande resultat och ställning avseende pensioner. Redovisningen följer såväl lagstiftningen som de av Rådet för kommunal redovisning rekommenderade metoderna.

7. Interimsfordringar

7.1 Bakgrund

I bokslutet 2009 redovisas interimsfordringar på 292,2 Mkr. Posten består av under 2009 utbetalda kostnader avseende 2009 samt intäkter avseende 2009 som inbetalas först 2010.

7.2 Bokslut 2009

<i>Förutbetalad kostnad /upplupen intäkt tkr</i>	2009	2008
Periodiserade leverantörsfakturor	101,7	38,0
Läkemedelsförmån	116,5	113,9
Slutavräknad skatt	-	50,3
Värmlandstrafik 2009	-	54,0
Rabatter på köpt vård	21,1	16,6
Avgiftsbefrielse AGS-KL	20,9	-
Övriga interimfordringar	32,0	46,2
Summa	292,2	319,0

7.2.1 Kommentarer

I samband med kontering och registrering av kund- och leverantörsfakturor fördelas kostnaden vid behov på olika räkenskapsår. Denna rutin har genererat en fordran på 101,7 Mkr vid utgången av 2009. Förskotts fakturerade bidrag till Värmlandstrafik ingår 2009 på detta konto men redovisades 2008 som en manuell justering.

Slutavräkningen av skatt för 2008 regleras i januari 2010. Detta belopp liksom den beräknade slutavräkningen för 2009 utgör tillsammans en skuld på 190,8 Mkr i bokslutet. Skulden för 2009 utgör 169,0 Mkr och bygger på den prognos som SKL har lämnat vid årsskiftet. Detta redovisningssätt är i överensstämmelse med rekommendationer från Rådet för kommunal redovisning.

7.3 Bedömning av interimfordringar

- Större poster har följts upp mot underlag.
- Slutavräknad skatt för 2008 överensstämmer med avräkningen från Skatteverket för januari 2010.
- Beräknad skatteavräkning för 2009 överensstämmer med prognos från SKL, avlämnad i december inför årsskiftet.

Vår granskning tyder på en korrekt redovisning av interimfordringar i såväl bokföring som årsredovisning. Redovisningen följer även lagstiftningen och de av Rådet för kommunal redovisning rekommenderade metoderna inkluderande redovisning av skatteintäkt, vilka anger att SKL's prognos från december 2009 skall användas i bokslutet.

8. Interimsskulder

8.1 Bakgrund

I bokslutet 2009 redovisas övriga interimsskulder på 188,6 Mkr. Posten består dels av under 2009 inbetalda intäkter avseende 2010 samt upplupna kostnader avseende 2009 som utbetalas först 2010.

8.2 Bokslut 2009

<i>Interimsskuld tkr</i>	<i>2009</i>	<i>2008</i>
Manuella periodiseringar	188,6	152,6
Summa	188,6	152,6

8.2.1 Kommentarer

Instruktioner har skickats ut av ekonomistaben med anvisningar för periodiseringsrutiner.

Inkomna fakturor avseende räkenskapsår 2009 har t o m 15 januari 2010 kunnat bokföras på 2009 i den ordinarie leverantörsfakturarutinen. Därefter har bokföringsorder med periodiseringar varit möjliga att registrera t o m 19 januari och övriga bokslutstransaktioner t o m 22 januari.

En väsentlig del av landstingets interimsskulder avser periodisering av olika statliga bidrag som utbetalats under 2009 eller tidigare men som inte förbrukats eller avser 2010 eller senare.

8.3 Granskning och bedömning

- Vi har tagit del av utsända instruktioner med beskrivning av periodiseringsrutiner.
- Granskning har skett av underlagen till ett stickprov av väsentliga periodiseringsposter i bokslutet 2009.
- Översiktlig uppföljning av bokförda poster runt årsskiftet har med bistånd av revisionskontoret gjorts på ett urval av intäkts- och kostnadskonton. Vid denna granskning har emellertid inte fakturor avseende vårdtjänster kunnat granskas p g a de särskilda behörighetskraven för denna typ av kostnader i systemet.

Vi har i samband med granskningen kunnat konstatera att underlagen till periodiseringsposter generellt har förbättrats. Den särskilda blankett för redovisning av periodiseringar som har tagits fram till bokslutet har bidragit till detta.

Samtidigt vill vi peka på betydelsen av att landstingets verksamhetscontrollers och verksamhetschefer har ett tydligt definierat ansvar för redovisningens kvalitet i den meningen att rapporteringen ger en rättvisande bild av respektive enhets resultat.

KPMG

Anders Naeslund
Auktoriserad och certifierad kommunal revisor

Ylva Ekberg
Godkänd

revisor